

УДК 374.036:78.071.2

DOI 10.31654/2663-4902-2021-PP-2-42-48

Ревенчук В. В.

кандидат педагогічних наук, викладач-методист,
спеціаліст вищої категорії Ніжинської дитячої хореографічної школи
revenchukvalentina@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4937-4762

**МУЗИЧНЕ ВИКОНАВСТВО ЯК КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В ХОРЕОГРАФІЧНІЙ ШКОЛІ**

У статті проаналізовано проблему організації освітнього процесу у мистецьких школах хореографічного спрямування; розглянуто феномен музичного виконавства в контексті фахової підготовки учня-хореографа та проаналізовано організацію навчального процесу на прикладі Ніжинської дитячої хореографічної школи. Обґрунтовано значущість музичного виконавства для розвитку художньо-творчих здібностей учнів. Музичне виконавство в статті визначається як важливий і необхідний компонент для виховання учня-хореографа у закладах початкової мистецької освіти.

Підкреслено роль музичного виховання учнів-хореографів для поглиблення їх розуміння художньо-емоційного змісту танців, наголошено на важливості інтеграції навчальних дисциплін у мистецькій школі та їх спрямуванні на формування в учнів комплексу фахових компетентностей.

Виокремлено педагогічні проблеми, які виникають в освітньому процесі, та визначено шляхи їх подолання у процесі навчання учнів-хореографів ери на музичному інструменті.

Сформульовано педагогічні чинники, які сприятимуть комплексному розвитку особистості учня-хореографа, а саме: дотримання в освітньому процесі принципів, необхідних для організації музичного навчання; створення у класі музичного інструмента необхідного художньо-творчого середовища; різнобічна й систематична підтримка учня у процесі навчання музики.

Підкреслено необхідність цілеспрямованого педагогічного керування процесом оволодіння учнем способами активності в емоційно-вольовій, музично-технологічній та моторній сферах.

Ключові слова: початкова мистецька освіта, хореографічне мистецтво, музичне виконавство, художньо-творчий розвиток учнів, метод навчально-виконавської активності.

Постановка проблеми. Завданням початкової мистецької освіти є розвиток музичних здібностей та актуалізація особистісних потенційних можливостей кожного учня, що дозволяє йому реалізовувати у процесі навчання свою індивідуальність та художньо-творчі можливості. Актуальність такого спрямування початкової мистецької освіти підкреслюється Законом України «Про освіту» (стаття 16 «Про позашкільну освіту»), Концепцією сучасної мистецької школи (затвердженої наказом Міністерства культури України від 20.12.2017 № 1433) та Типовими освітніми програмами для закладів початкової мистецької освіти, розробленими на виконання цих нормативних документів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Педагогіка мистецтва накопичила значний досвід з проблем художньо-творчого виховання учнів та розробки методичних основ організації мистецького навчання на різних рівнях. Це праці про специфіку впливу мистецтва, зокрема музичної діяльності, на розвиток учня (Б. Асаф'єв, М. Каган, В. Петрушин, Б. Теплов, Г. Ципін та інші), методику навчання хореографії дітей в позашкільних закладах (В. Богута, К. Зозуля, О. Мартиненко,

Ю. Тараненко та інші), методику опанування грою на музичному інструменті (О. Алексєєв, Л. Баренбойм, Н. Любомудрова, Г. Нейгауз, Л. Ніколаєв, Е. Тимакін, Г. Ципін та інші), особливості музичного навчання та якості педагога-музиканта (А. Абдуллін, О. Олексюк, О. Рудницька, О. Ростовський, Б. Яворський та інші) тощо.

У системі початкової мистецької освіти вагоме місце належить тим навчальним закладам, які виховують учнів засобами хореографічного мистецтва: це танцювальні заняття у мистецьких чи хореографічних школах, танцювальних гуртках чи колективах (як професійних, так і самодіяльних) тощо. Водночас в Україні існують такі дитячі мистецькі навчальні заклади хореографічного спрямування, які демонструють значно ширший підхід до художньо-творчого розвитку учнів, а навчально-виховний процес у них відбувається шляхом поєднання різних видів мистецтва, зокрема хореографії і музики. Існуючими освітніми програмами передбачено музичне виховання учня-хореографа шляхом вивчення предмета «Слухання музики та музична грамота». На нашу думку, велику роль у навчанні учня-хореографа може мати практичне оволодіння грою на музичному інструменті. Важливість досвіду організації навчального процесу у таких закладах мистецької освіти актуалізує значущість обґрунтування їх вагомості для художньо-творчого виховання учнів.

Метою нашої статті є аналіз музичного виконавства як важливого компонента виховання учнів у мистецьких школах хореографічного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Концепцією мистецької освіти, сучасна мистецька школа є закладом, де особистість розвиває індивідуальні здібності та набуває естетичного досвіду. Через активну мистецьку діяльність (як навчальну, так і концертну) у неї формується комплекс компетентностей та ціннісних орієнтацій.

Яскравим прикладом комплексного підходу до художньо-творчого розвитку молоді є унікальний, на наш погляд, заклад початкової мистецької освіти Чернігівщини – Ніжинська дитяча хореографічна школа, де органічно поєднується навчальна і активна концертна діяльність учнів. Особливістю організації освітнього процесу в школі є поєднання різних аспектів впливу на учнів шляхом гнучкого поєднання хореографічних (класичний, народний, спортивно-бальний, сучасний танець) та музично-виконавських дисциплін. Тобто учні мають можливість набувати не лише хореографічного досвіду, але й оволодівати мистецтвом гри на музичних інструментах (фортепіано, скрипка, баян), вокалу (класичний, естрадний), ансамблевого музичування (фортепіанний, струнний, ансамбль ксилофоністів, оркестр шумових інструментів).

Важливим також є акцент на національно-патріотичному вихованні учнів шляхом їх залучення до глибинних пластів національної культури і духовності, формування гуманістичних цінностей і переконань, поваги до культурно-історичного минулого України. З цією метою у Ніжинській дитячій хореографічній школі створений *Музей українського старовинного костюма та побуту*, в експозиції якого представлені зразки національного одягу різних регіонів України, різні види українських рушників, предмети національного побуту тощо; організована *Українська світлиця*, де проходять зустрічі учнів з видатними людьми – митцями, композиторами, виконавцями, зірковими особистостями різних регіонів тощо. Активним пропагандистом національної культури є *оркестр шумових інструментів «Світанок»*, учасники якого на практиці демонструють розуміння зразків народної музики, володіння народними інструментами та красу українського народного костюма.

Успішність оволодіння мистецтвом хореографії значною мірою залежить від глибини сприймання й розуміння учнем художньо-емоційного змісту як танцю, так і музики. Вчені-хореографи визначають сприймання хореографічного твору як специфічний вид художньо-практичної діяльності, послідовне осягнення емоційно-виражального змісту композиції, осмислення тих значень, якими володіє танець як мистецтво [1, с. 116]. Осмислити зміст танцю допомагає музика. На заняттях з хореографії учень постійно чує (і сприймає) музичний матеріал, який супроводжує танець. Музика в цьому разі сприймається як фон, який допомагає зрозуміти характер танцювальних рухів. Натомість у процесі навчання гри на музичному інструменті учень вчиться

глибше сприймати музичні твори, усвідомлювати й самостійно передавати їх зміст, самореалізовуватися й самовиявлятися засобами музичного мистецтва та власними емоційними переживаннями. Це індивідуальне заняття, яке має значно більші переваги врахування здібностей вихованців, їх мотивації до навчання тощо. Відтак, на нашу думку, нерозривний взаємозв'язок хореографії й музики має значно більші можливості комплексного впливу на художньо-творчий розвиток учнів.

Музичне виконавство – це такий вид мистецької діяльності, який позитивно впливає на учня: розвиває інтелект, емоційну сферу, формує художньо-творчі здібності. Це діяльність, у процесі якої учень може реалізувати індивідуально-особистісні якості, свої прагнення до саморозкриття власного творчого потенціалу. За К. Роджерсом, кожна людина потребує уваги до себе, надання їй можливості розкрити свої переживання, продукувати свої ідеї, думки, тобто «стати самим собою» [3, с. 412]. На нашу думку, саме музичне виконавство надає повну можливість саморозкриття. А уміння учня самореалізуватися у власній мистецькій діяльності та виражати своє «Я» стане у майбутньому важливим чинником успішності його майбутньої професійної діяльності.

Тому у Ніжинській дитячій хореографічній школі музично-виконавська підготовка є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу, а навчальні дисципліни «Музичний інструмент», «Вокал» та ансамблеве музикування – важливим компонентом забезпечення фахового розвитку учнів, які оволодівають мистецтвом танцю. Організація навчального процесу у цих класах відбувається згідно з Типовими навчальними програмами цих навчальних дисциплін, схвалених Науково-методичною радою Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти. Основною метою навчання учнів у музично-виконавських класах є виховання особистості учнів, розвиток їх індивідуальних здібностей через осягнення музичних творів.

Результативність такого музичного навчання демонструють учні-хореографи на різноманітних концертах, конкурсах, фестивалях, де мають нагоду спілкування з видатними митцями (композиторами, художниками, виконавцями) та зірковими особистостями. Тобто, навчаючись танцювального мистецтва, учні водночас отримують не лише уявлення про концертне музичне виконавство, але й значний інструментально-виконавський досвід, який ґрунтується на отриманих у школі мистецьких знаннях, уміннях і навичках; у них формуються ціннісні орієнтації, які спрямовують на інтерес до прекрасного; кристалізуються якості, на яких ґрунтується активна життєва позиція кожної особистості; формуються компетентності, які дають можливість продовжувати навчання на інших підрівнях мистецької освіти. А учень отримує унікальну можливість самореалізуватися у різних видах мистецтва через власні емоційні переживання.

Крім того, педагогічний потенціал музичного виконавства виявляється в умінні учня сценічно (публічно) демонструвати твір. Публічний виступ виступає засобом ефективної самоактуалізації особистості учня, мобілізує значущі якості виконавця, вимагає емоційного, інтелектуального, творчого самовираження тощо. Концертне виконання музичного твору – важлива складова роботи учня-музиканта, логічне завершення роботи над музичним твором, можливість випробувати свої вольові якості тощо. Підготовка учня до концертного виступу вимагає клопіткої різнобічної роботи у класі – інтелектуальної, інструментально-виконавської, чисто технічної, художньо-творчої, емоційно-вольової тощо. Відтак, як вид художньої діяльності, музичне виконавство сприяє формуванню в учнів таких компетентностей, як музично-виконавська, музично-теоретична, загальноінтегративна, компетентність публічного виступу тощо.

Різноманітність видів мистецтва, якими оволодівають учні школи, відповідно, зумовлюють *педагогічні проблеми* та необхідність спрямування навчального процесу на пошук шляхів інтеграції навчальних дисциплін, розвиток творчих здібностей та фахових компетентностей учнів, знаходження спільних моментів у їх формуванні.

Ритмічність – це якість, яка необхідна для оволодіння мистецтвом танцю. Відтак однією з найбільших проблем у вихованні учня-хореографа є формування відчуття квадратності музичних побудов. Це відчуття-уміння, яке формується в учнів у процесі вивчення різних дисциплін: хореографії, гри на музичних інструментах, музично-теоретичного циклу. Так, у процесі оволодіння музичними творами у класі музичного інструмента учень накопичує необхідну теоретичну інформацію (щодо розміру, жанру, метроритмічних особливостей), у нього формуються виконавські уміння (зокрема, такі як уміння прораховувати різні метроритмічні формули у певному розмірі). Це уміння, які він може і повинен використовувати й у процесі хореографічних занять – відчувати сильну долю у музичному супроводі, відчувати квадратність чи тридольність музичного фрагмента тощо. Тобто досвід, набутий у процесі осягнення музичних творів у класі музичного інструмента, учень може використовувати на хореографічних заняттях, де весь час звучить музика.

Д. Кабалевський вважав пісню, танець та марш тими основними сферами музики, які формують у свідомості молодших школярів взаємозв'язок музичних занять з повсякденним життям. Це основні жанри музики, з якими необхідно знайомити учнів, які починають навчатися у мистецькій школі. У будь-якому музичному творі викладач має спрямовувати увагу учня на ознаки пісенності, танцювальності чи маршовості. Ця думка видатного педагога-музиканта є важливою для усіх видів мистецької освіти. Однак особливої актуальності вона набуває у вихованні учня-хореографа, де жанрові ознаки музичних творів асоціюються з видами танцювальних рухів.

Усі методики музичного навчання ґрунтуються на важливості індивідуального підходу до учня, врахування у процесі навчання його особистісних якостей, індивідуальних нахилів, інтересів тощо. Крім того, у процесі навчання викладач має враховувати особливості й інтелектуальні можливості пізнання окремо взятою дитиною музичного матеріалу.

Музична психологія розрізняє такі типи пізнання: художній, розумовий (раціональний), змішаний. Існують різні думки з приводу того, кого легше навчати – того, хто тяжіє до художності сприймання образів, чи того, у кого переважає раціональність. Відтак у музично-педагогічній практиці часто постають питання: що важливіше – інтуїція чи раціо, що є первинним для осягнення змісту музичного твору – почуття чи розум? Серед музикантів-практиків існує тенденція до поділу учнів на мислителів, для яких важливим є задум твору та його втілення; і художників, для яких на перший план виступає художній образ та його втілення. Уже з перших років навчання гри на музичному інструменті можна розрізнити в учня означені схильності та використовувати їх у навчанні, тобто наголошувати на тих моментах, які найлегше даються учневі. Це може виступати чинником підвищення мотивації до оволодіння музичним твором.

Розглядаючи інтеграцію навчальних дисциплін з музично-педагогічної точки зору, сучасні вчені вважають її складним структурно-педагогічним процесом, який вимагає: навчання дітей розглядати будь-які явища з різних точок зору, розвитку уміння застосовувати знання з різних галузей для виконання конкретного завдання, формування у школярів здатності самостійно проводити творчі дослідження, розвитку бажання активно самовиражатися у будь-якій творчості [4, с. 200].

Аналізуючи інтегративні процеси у шкільній освіті, психологічна наука в їх основі бачить міжпредметні асоціації. У нашому контексті це означає: у процесі вивчення учнем-хореографом музичних творів у класі музичного інструмента необхідно залучати сформовані у нього асоціативні зв'язки з хореографією (зв'язність звуковедення з плавністю рухів, штрихову чіткість з легкістю танцювальних рухів тощо), спонукати до активності у процесі пошуку необхідного штриха через асоціації з танцювальними рухами тощо.

Будь-який урок у мистецькій школі повинен мати ознаки художності і творчості. Виконання музики – це має бути творчість дитини, пошук інтерпретації. Урок музики – це максимальна спрямованість уваги на розвиток у дитини способів самовираження

через гру. Творчість – це пошук, тому у роботі над музичним твором проблемно-пошуковий метод має бути провідним. Це спільна робота учня і педагога.

Як організувати навчальний процес у класі музичного інструмента для забезпечення комплексного розвитку особистості учня-хореографа? Які педагогічні чинники є найважливішими у цьому процесі?

Викладач повинен дотримуватися принципів, найбільш необхідних для музичного навчання: принцип розвивального навчання, діалогічності навчання й рівноправності стосунків, використання тих інструментів навчання, які найбільш гармонічно поєднуються з логікою художньо-творчого процесу.

Необхідно створювати у класі музичного інструмента таке художньо-творче середовище, яке буде постійно підживлювати фантазію учня, стимулювати його розвиток, розширювати кругозір. Учень у цьому середовищі повинен виявляти активність і самостійність. Вчені підкреслюють, що тільки таким чином це середовище може перерости в осмислений учнем власний художньо-творчий простір. У нього формуватимуться творчі здібності, а отримані знання, навички і вміння активної творчої діяльності стануть в майбутньому основою його індивідуального художньо-творчого досвіду.

Важливим чинником забезпечення розвитку учня у музичному середовищі є педагогічна підтримка у процесі навчальної взаємодії. Робота з учнем у класі музичного інструмента (фортепіано, скрипка, баян) є індивідуальною, тому підтримка учня виступає ледве не головним чинником його саморозвитку, тобто розвитку власних потенційних можливостей.

Загальновідомим є факт, що у музичному вихованні важливим аспектом є такі сфери, як емоції людини, її воля та інтелект. Це ті особистісні структури, без яких неможливо реалізувати музичне навчання. І особистісна підтримка учня – це підтримка і стимулювання його активності й самостійності.

Сучасні вчені, педагоги-практики підкреслюють, що функціонування й продуктивність навчальної діяльності залежить від активності особистості, відтак серед методів навчання гри на музичному інструменті підкреслюють важливість методу *навчально-виконавської активності*. Педагогічне розуміння цього методу полягає у спрямуванні учня на оволодіння способами активності у різних сферах – емоційно-вольовій, інтелектуальній, музично-технологічній, моторній. Так, емоційно-вольова активність учня виявляється через його емоційність, переживання, цілеспрямованість у музичному навчанні; інтелектуальна – через осмислення музичних творів, уміння їх аналізувати й узагальнювати інформацію; музично-технологічна – через метро-ритмічну точність, активне вслуховування у гру, пошук варіанта інтерпретації музичного твору; моторна – через організацію виконавського апарату та виконавських рухів [2, с. 11].

За Б. Тепловим, переживання музики є емоційним переживанням, однак тільки емоційним воно не може бути. Через емоції людина пізнає світ. Музика є емоційним пізнанням світу.

У музичному навчанні важливим є процес емоційного самовираження учня під час гри. Це форма його активності у процесі відтворення музики. Особливо це важливо у випадку музично обдарованих дітей, які є емоційно чутливими і вимагають уважного ставлення та емоційної підтримки: у будь-якій навчальній ситуації знаходити позитивні моменти, поважати прийняті учнем рішення тощо. Головне – воля йти вперед в досягненні музичного твору.

Ще однією важливою особистісною структурою, яка впливає на музичний розвиток учня, є інтелект. Що повинен робити викладач для стимулювання розвитку інтелекту? – вивчати й усіяко спонукати пізнавальні здібності (можливості), заохочувати інтерес до музики та створювати ситуацію успіху. Для цього слід: уважно спостерігати за учнем й визначати його сильні і слабкі сторони, привчати до самостійності й не робити за нього те, що має виконуватися самостійно; творчо підходити до різних ситуацій; систематично спонукати учня-хореографа до міжпредметного аналізу (порівняння з танцювальними рухами, вокальними вправами тощо).

Навчальна взаємодія викладача й учня за своєю сутністю має бути процесом міжособистісного співробітництва. Тільки в такому випадку учень буде розвиватися в емоційно-вольовому та інтелектуальному, а відтак і в музичному напрямку. Підтримка педагогом цих складових навчальної взаємодії виступає основою організації педагогічного процесу у сфері музики на засадах гуманізму.

Висновки. Отже, музичне виконавство (вокальне, інструментальне, ансамблеве) володіє значним педагогічним потенціалом у формуванні й поглибленні фахових компетентностей учнів-хореографів. У процесі музично-виконавської діяльності формується й водночас реалізується художньо-творчий досвід учня, який використовується на інших заняттях й у повсякденному житті. У класі музичного інструмента, співу, ансамблевого музикування кожен учень може реалізувати себе як особистість, проявити свої потенційні можливості й нахили. Вивчення музично-виконавських дисциплін у системі виховання учня-хореографа забезпечує індивідуальний підхід до учня та темпу здобування ним мистецької освіти; забезпечує його право вибору освітнього компонента (вибору музичного інструмента) відповідно до власних інтересів.

Проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми та потребує подальшого дослідження у сфері поглиблення методичних основ організації навчання учня-хореографа у процесі здобуття ним початкової мистецької освіти, розширення засобів онлайн-навчання в складних умовах сьогодення.

Література

1. Пархоменко О. М. Формування художньо-образного сприймання хореографічної композиції у процесі балетмейстерської підготовки майбутніх учителів хореографії. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. Т. М. Турчин. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. № 1. С. 115–120.
2. Ревенчук В. В. Методичні засади взаємодії викладача та студента у процесі навчання гри на фортепіано: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 19 с.
3. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / пер. с англ. Е. И. Исениной. Москва: Издательская группа «Прогресс», 1994. 480 с.
4. Стріхар О. І. Теоретико-методичні засади підготовки вчителя до формування творчих здібностей школярів в умовах інтеграції музичного навчання: дис. ... д-ра. пед. наук / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 395 с.

References

1. Parkhomenko, O. M. (2020). Formuvannia khudozhno-obraznoho sprymannia khoreohrafichnoi kompozytsii u protsesi baletmeisterskoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv khoreohrafii [Formation of artistic and figurative perception of choreographic composition in the process of choreography training of future teachers of choreography]. *Naukovi zapysky – Proceedings*. T. M. Turchyn (Ed.). Nizhyn: NDU im. M. Hoholia. 1. 115–120 [in Ukrainian].
2. Revenchuk, V. V. (2006). Metodychni zasady vzaiemodii vykladacha ta studenta u protsesi navchannia hry na fortepiano [Methodical principles of interaction between teacher and student in the process of learning to play the piano]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Rodzhers, K. R. (1994). *Vzghliad na psykhoterapiyu. Stanovlenye cheloveka* [A look at psychotherapy. Becoming a person]. (E. Y. Ysenynoi, Trans.). Moscow: Yzdatelskaia hruppa «Prohress» [in English].
4. Strikhar, O. I. (2015). Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky vchytelia do formuvannia tvorchykh zdibnostei shkoliariv v umovakh intehtratsii muzychnoho navchannia [Theoretical and methodical bases of preparation of the teacher for formation of creative abilities of schoolboys in the conditions of integration of musical training]. Doctor's thesis. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

Revenchuk V.

Candidate of Pedagogical Sciences,
teacher-methodologist, specialist of the highest category
Nizhyn Children's Choreographic School
revenchukvalentina@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4937-4762

**MUSIC PERFORMANCE AS A COMPONENT OF THE EDUCATIONAL
PROCESS IN CHOREOGRAPHIC SCHOOL**

The article analyzes the problem of organizing the educational process in art schools of choreographic direction; the phenomenon of musical performance in the context of professional training of a student-choreographer is considered and the organization of educational process on the example of Nizhyn children's choreographic school is analyzed; musical performance is identified as a necessary component of the education of the student-choreographer, the role of music education is emphasized to deepen the student's understanding of the artistic and emotional content of dance; the significance of musical performance for the development of artistic and creative abilities of students is substantiated; the importance of integration of educational disciplines and their direction on formation of a complex of professional competences in students is emphasized.

The pedagogical problems that arise in the educational process are identified and the ways of overcoming them in the process of teaching students-choreographers to play a musical instrument are determined.

The pedagogical factors which will promote complex development of the personality of the student-choreographer are formulated, namely: observance in educational process of the principles necessary for musical training; creation of the necessary artistic and creative environment in the classroom of a musical instrument; comprehensive and systematic student support. The necessity of purposeful pedagogical management of the process of mastering by the student the ways of activity in the emotional-volitional, intellectual, musical-technological and motor spheres is emphasized.

Key words: primary art education, choreographic art, musical performance, artistic and creative development of students, method of educational and performing activity.